BALÁM A BALÁK

Původ materiálu
Štěpán Janča
Pořadí v lekci
29

Ž 125,3-4-Nesetrvá žezlo zvůle na údělu spravedlivých, aby snad nevztáhli spravedliví své ruce k podlostem. Hospodine, prokaž dobro dobrým, těm, kdo mají přímé srdce!

liturgické čtení-Nu 22,1-6

KLÍČOVÉ POJMY, DOBOVÉ A TEXTOVÉ SOUVISLOSTI:

– požehnání a prokletí:za těmito pojmy se skrývá prastará náboženská představa, že existují bytosti a síly, ze kterých vychází dobro, síla, život, i takové, které přinášejí zlo, zkázu, nezdar. Přenos takové síly se může dít gesty, dotykem nebo slovem. Ve slovech požehnání i kletby se podle tohoto přesvědčení skrývá něco skutečného, neodvratitelného a nezvratitelného – tyto představy se uchovaly i v pohádkách (slovo sudiček), v některých folklórních zvyklostech a náboženských rituálech. Bibličtí svědkové přeznačují i v tomto ohledu náboženské zvyklosti své doby. Někteří dávají přednost slovu a síle požehnání, proti moci prokletí nabízejí moc Božího požehnání. Svrchovaným dárcem požehnání je Bůh sám (áronské požehnání: Nu 6, 24-26 je štítem a pomocí pro celý Izrael). Vrcholným tématem požehnání se stává cesta Božího lidu dějinami. Na ní je Izrael ujištěn, že před ním Bůh otevírá novou budoucnost (viz příběhy praotců, zvl. Gn 12,2; 14,19; 27,29; 32,23nn). Bůh sám ruší kletby nepřátel – i Balámovi nezbývá než žehnat požehnanému lidu (Nu 23,8.20). Příběh o Balámovi se tak stává vyznáním Boží svrchovanosti a jedinečnosti. Abychom si uvědomili, před čím je Izrael uchráněn, připomínáme, že prokletí mělo stejnou váhu jako požehnání. Bylo-li vysloveno ve správnou chvíli a na správném místě, uvádělo do chodu síly, které předmět kletby nakonec zničily.

– jméno Balám(Bileám) znamená snad „pustošitel (vyvoleného lidu)”. To má být jeho funkce podle přání moábského krále Baláka. Hospodin však tohoto proslulého věštce a magika použije k tomu, aby naopak jeho lidu vyhlásil požehnání a zaslíbení – a „zpustošil“ tak sebedůvěru pohanských protivníků. Příběh se několikrát stane až ironickým zesměšněním proslulých magických úkonů a pomůcek (např. známá vsuvka o oslici, příslovečném symbolu pohanství a věštectví, která na blízkost Hospodinova posla reaguje, zatímco její pán, proslulý magik,

zůstává slepý a hluchý – 22,22-35).

– Přestože jiná biblická místa vidí Baláma negativně (Nu 31,16; Zj 2,14), příběh z Nu 22-24 odráží spíše cosi z univerzalistického důrazu biblické zvěsti: Hospodin není autoritou jen pro vyvolený lid, ale i pro leckterou vyhlášenou pohanskou veličinu. Takto na tento příběh navazuje evangelista Matouš, když vypráví příběh o mudrcích „od východu", kteří přicházejí složit poklonu narozenému Ježíši (Mt 2,1nn).

– posvátná návrší: místem, odkud bude kletba vyhlášena, se mají stát posvátná místa pohanské bohoslužby – hory a návrší. Místo kleteb se však z těchto „strategických opěrných bodů" bohoslužby ozývá žehnání. Tak příběh dosvědčuje, že Hospodin není jedním z těch božstev, se kterými lze podle potřeby manipulovat, jen jim „podstrčit" tu správnou oběť. To on sám odsouvá do pozadí a znicotňuje modly, ve které nepřátelé doufají, a chrání svůj lid před zlořečením.

ÚSKALÍ TEXTU

– je třeba si s dětmi ujasnit, že Balám není **kouzelník**, jakého znají z různých představení: tedy šikovný zdroj neškodné zábavy. (Některé dějepravy pojmu kouzelník užívají často.) Jeho výrok brali lidé vážněji, než my slovo faráře, učitele, policajta nebo průzkumy agentur před volbami. Balám není žádný televizní Copperfield, ale ani zlý čaroděj z pohádek. Jde o náboženského funkcionáře, který měl moc, jako mají politickou moc dnešní noviny a televize dohromady, ačkoli my dnes podléháme předsudku, že tato média jsou spíše zdrojem zábavy.

– nelze Baláma vylíčit jako neznaboha, který je nakonec proti své vůli použit pro Boží záměry. Balám není pouze „nestranná" osoba. Balák se takto sice na něj obrací – jako na kvalifikovaného prostředníka dobrých a zlých „vyšších mocí" (viz Nu 22,6 – nejde o lichotku, ale o přesné vystižení Balákova přesvědčení). Balám však ví, že zdrojem žehnající i trestající moci není on sám ani jeho věštecké schopnosti, ale Hospodin – Bůh, který vyvedl Izraele z Egypta (23,22).

POMŮCKY

obrázek tří mudrců – mágů, kteří přišli do Betléma (univerzalita, i pohané svědčí o božích činech), obrázek putujících – popř. obrázek putujícího Abrahama. Obrázek žehnajícího faráře.

MOTIVAČNÍ UVEDENÍ DO PŘÍBĚHU

Otázka promladší a střední školní věk
Už vám někdo (starší, silnější) sprostě vynadal nebo vás ohrozil? Měli jste hned sílu, abyste se hájili? Uměli jste se bránit? Kdo se vás zastal?

OSNOVY VYPRÁVĚNÍ

Otázka pro starší školní věk
Znáte slova, která platí, „fungují“, přinutí lidi něco udělat? (rozkazy u vojska, mobilizační vyhláška, zpráva o hrozící katastrofě, výrok soudu, diagnóza vyslovená lékařem apod.) Co je potřeba (koho je potřeba), aby taková slova zazněla, a lidé je poslechli? Může taková slova říkat každý? OSNOVY VYPRÁVĚNÍ
a) poznámky a osnova pro mladší školní věk:
– u mladších nemusíte rozvíjet epizodu o oslici do velkých podrobností. Soustřeďte se raději na problém nesnášenlivosti ze strany Baláka a na kladnou úlohu Izraele – požehnaného lidu. Připomeňte zaslíbení požehnání Abrahamovi – Gn 12,2. Podotkněte však, že se Izraeli častokrát nedařilo naplnit úkol spojený s požehnáním – být požehnáním pro druhé národy.
I. Motivace
II. Nepřátelský král chce Izrael zastavit pomocí Balámovy kletby
III. Balámova cesta na oslici a její výsledek
IV. Balám místo prokletí žehná – jako Boží služebník
V. Putující Izrael není zastrašen, ale povzbuzen – má naplňovat zaslíbení dané již Abrahamovi

b) poznámky a osnova pro střední a starší školní věk
– pokud budete chtít podrobněji vysvětlit epizodu s chápavou oslicí a nechápavým Balámem, neodvolávejte se na přirozenou citlivost zvířat, nejde o to, kdo je citlivější zda zvíře nebo člověk – biblickým autorům/mluvčím šlo o kritiku magických schopností, nikoli o pouhé zesměšnění – jako zesměšnění se to může jevit až modernímu čtenáři, který se považuje za nejinteligentnější bytost ve vesmíru. O magických praktikách též přináší potřebné informace předcházející úloha (Nu 21,4-9, Bronzový had na poušti)
I. Motivace – existují účinná slova
II. Balák má strach z Hospodina a chce Izrael zastavit pomocí proslulého věštce
III. Balám se nejprve dotazuje na Boží vůli
IV. Balám si vyhrazuje mluvit jen slovo od Boha
V. Balám opakovaně žehná Izraeli
VI. Putující Izrael není podlomen, ale posílen, má předpoklady proto, aby naplňoval zaslíbení dané již Abrahamovi
VYPRÁVĚNÍ

I. MOTIVACE

Člověk odedávna touží po moci. Dělat, co jiní nedokáží. Přemoci nepřátele. Mít v ruce něco, aby se splnila všechna má přání, abych mohl ovládat lidi i přírodu. Tak jak se o tom vypráví v pohádkách. Aladin měl kouzelnou lampu, jindy stačilo říct Hrnečku,vař! Někteří zas obdivují kouzelníky a šamany. Stačí prý opravdu chtít a pořádně trénovat – a člověk získá vládu nejen nad sebou, ale ovládne druhé lidi, ba i přírodní síly. Stačí prý slovo, soustředěná myšlenka, a je to tady! (Jsou to nebezpečné věci; když si člověk s tím zahrává, spustí něco, co se mu vymkne z rukou a přeroste mu přes hlavu, tak jako když si neopatrně hrajete s ohněm.)

Proč si tak mnozí počínají? Je to jen z touhy po moci? Často i ze strachu. Po takových věcech se lidé často ohlížejí, když jim hrozí nějaké nebezpečí. Bojí se, a proto hledají i takové „nadpřirozené“ prostředky, aby se dokázali ochránit.

II. KRÁLŮV STRACH

Strach měl i moábský král Balák. Slyšel o izraelském lidu, o jeho putování i o jeho vítězstvích nad některými kmeny. Je to prý národ zocelený pobytem na poušti a neustálým kočováním z místa na místo. Jsou to prý rození válečníci, kterým se nikdo nemůže v boji postavit, kteří všechny přemůžou a zničí. Balák netušil, že Izrael vítězil jen dík svému Bohu, že bez Hospodina by nedošel ani na egyptskou hranici. Tohle vše není vidět navenek. A tak se Izraelců bojí. A když člověka ovládne strach, pak nejedná rozumně ani král.

Jenomže, koho by si mohl pozvat na pomoc? Okolní králové už byli Izraelem rozdrceni, a navíc cizím vládcům nelze věřit – pozveš je, aby ti pomohli, a už se jich nezbavíš, vysají tě hůře než nepřítel.

Ale pak Baláka napadne: Je tady přece Bileám, věštec, prorok, muž obdařený nadpřirozenou mocí; co on řekne, to se jistě stane; koho prokleje, ten je jednou provždy vyřízen. „Jestli ho dostanu na svou stranu, získám mocného spojence, proti kterému ani Izraelci nic nezmohou. Když mu dobře zaplatím, dá svou moc do mých služeb a zbaví mne nepřítele.“ Tak uvažuje Balák a vyšle k Bileámovi své poselstvo. Tvoří je vážení muži z jeho země a mají s sebou velkou odměnu.

III. BILEÁMOVO ROZHODOVÁNÍ

Když po dlouhé cestě dorazili do Bileámova domu, hned mu s patřičnou obřadností i cinkáním penězi vysvětlili, co od něho jeho král očekává. Bileám je pozorně vyslechl, ale pak jim řekl, že si musí vzít čas na rozmyšlenou. Do druhého dne. Je to přece jen vážná věc – postavit se proti tak silné armádě. I když mu za to dobře zaplatí.

Tady se najednou ukazuje, s čím král nepočítal. Bileám má velkou moc a jeho slovo může druhé i zničit, ale ani on není svrchovaným pánem. Ani on nemůže dělat, co chce, a dobře to ví. Co kdyby se svým výrokem postavil proti Bohu? Toho se přece jen neodváží. Proto ten odklad do dalšího dne. (Je na tom přesně jako Izraelci: bez Boha nemá žádnou moc a žádnou sílu.)

Bileám tedy čeká. V noci k němu Hospodin skutečně promluví: „Nikam nepůjdeš. Ten lid nemůžeš proklít, protože není prokletý, ale požehnaný.“ A tak Bileám ví: Žádná věštba nebude. Má moc není tak silná, abych se mohl vzepřít Bohu a mluvit proti lidem, na kterých je jeho požehnání. Ráno Bileám vstane a pošle královo poselstvo domů. „Hospodin odmítl pustit mě s vámi.“ Raději oželí peníze, než aby jednal proti Bohu.

Král ovšem jeho argument nepochopil. Myslí si, že Bileám jen smlouvá, že jedná podle zákona trhu a chce ještě větší odměnu. A protože velmi stojí o Bileámovy služby, pošle k němu ještě početnější a vznešenější poselstvo, aby na něho zapůsobili a nabídli mu ještě víc peněz..

Bileám nejprve prohlásil: „I kdyby mi dal Balák plný dům stříbra a zlata, nemohl bych přestoupit jeho zákaz.“ A pak dodá: „Ale počkejte, co mi Bůh této noci řekne.“ Zřejmě by si nimi rád jel, ale bojí se jednat proti Bohu. Ponechává si zadní vrátka. Co kdyby Bůh náhodou změnil názor? A Hospodin mu překvapivě ustoupí. „Když jinak nedáš, tak si s nimi jeď.“ Bileám je spokojený a poselstvo ještě více. Osedlá svou oslici a už jsou na cestě.

IV. BILEÁM A OSLICE

Bileám spokojeně ujíždí ke královskému sídlu a myslí si, že je vše v pořádku. A zatím vůbec nepochopil, co si ve skutečnosti Hospodin přeje. Svou vlastní touhu povýšil na Boží záměr. To se člověku stává, že se upne k něčemu, co sám velmi chce, až zcela zapomene přemýšlet, je-li to vůbec správné.

Bileám je tak zaslepen, že ho opustila i jeho schopnost vnímat Boží vůli. A tak ho musí zastavit Hospodin sám. Pošle svého posla, anděla, aby se postavil Bileámovi do cesty. Ten ho však nevnímá a jede dál. Dokonce i oslice anděla vidí a zastaví, Bileám je však jako slepý. Pln hněvu oslici mlátí. Člověk upnutý k prosazení svých plánů jako buldozerem válcuje i to, co mu má naznačit směr správné cesty…

Třikrát se opakuje totéž, třikrát se projeví Bileámova zaslepenost – až se stane něco nečekaného. Oslice promluví, a teprve v té chvíli se Bileámovi otevřou oči. Spatří anděla a padne před ním na tvář. Anděl mu řekl: „Proč jsi bil svou oslici, když nechtěla jít dál? Postavil jsem se ti do cesty, protože Bohu se tvá cesta nelíbí.“ Bileám si uvědomí svou zaslepenost a je připraven se vrátit. Hospodin má však jiný úmysl: „Jdi s těmi muži, ale budeš mluvit jen to, co ti přikáži.“

V. KDE HOSPODIN ŽEHNÁ, NELZE PROKLÍNAT

Bileám přijede ke králi a je uvítán se všemi poctami. Hned na začátku však řekne: „Budu mluvit jen to, co mi vloží do úst Bůh.“ Druhý den ráno ho zavedou na posvátné návrší, odkud je vidět část izraelského tábora, připraví oltáře i oběti a těší se, jak Bileám svým proklínáním zpustoší izraelské řady. Co se však ozývá z Bileámových úst? „Byl jsem zavolán, abych proklínal. Ale jak mohu zatratit toho, komu Bůh žehná?“

Balák nechápe, co se děje. Zavede tedy Bileáma na jiné podobné místo, opět dá připravit oltáře i oběti a napjatě očekává prorokův výrok. A co slyší? „Bůh není jako člověk, aby se měnil. Není kouzla proti Izraeli.“

Balák se však nevzdal a udělal ještě třetí pokus. Ale Bileám nejenže neproklínal, ale začal Izraelcům přímo žehnat. Král se velice rozhněval a začal křičet: „Jestli nemůžeš proklít, tak aspoň nežehnej!“ Ale Bileám se už nedal zastavit, dál žehnal Izraeli a připojil proroctví o slavné budoucnosti Božího lidu. – Pak se vrátil domů.

V. BŮH OBRACÍ ZLÉ V DOBRÉ

Tak jedná Hospodin. Balák připravoval jeho lidu zlo, ale Bůh sám rozhodl, že zlovolný plán obrátí v dobré. Co mělo Izraele poškodit, to mu teď půjde k duhu. K tomu musel posloužit i pohanský věštec. Takové je Boží jednání. Zlé umí změnit v dobré. A to je dobrá zpráva pro všechen Boží lid – všech dob a všech míst.

Samotný Izrael o všem vůbec nevěděl. Netušil, jaká se nad ním stahují mračna. Hospodin nás lidi ochrání dříve, než se o nějakém nebezpečí dozvíme. Buďme mu za jeho ochranu vděční.

MODLITBA

Bože celého světa a všech národů, Pane náš, děkujeme ti za všechno dobré, čím nás zahrnuješ. Děkujeme ti za pomoc v těžkých chvílích a za ochranu, o níž někdy ani nevíme, ale bez níž bychom měli mnohem více starostí a problémů. Pane Bože, prosíme tě, ať se nikdy nenecháme zaslepit touhou po slávě, moci či penězích tak, že bychom přehlíželi to, co je správné, pravdivé a milosrdné. Ať neprosazujeme své plány a tužby za každou cenu, ať dokážeme být kritičtí i sami k sobě. Ať porozumíme řeči tvých poslů. Prosíme i za ty, kdo se při svém rozhodování řídí nenávistí. Proměň jejich nenávist v dobrořečení a požehnání. Tobě samému vzdáváme chválu za trpělivost, kterou s námi máš. Amen

. PODNĚTY PRO ROZHOVOR

– jaká slova dodají sílu? (pozdrav, projev soustrasti, povzbuzování při sportovních zápasech, pochvala začátečníka od nějakého obdivovaného vzoru – spisovatele, fotbalisty, šachového mistra, atd.)

– jaká slova berou sílu (pomluvy, nadávky, hrozby)

– může dávat či brát sílu kázání v kostele, popř. píseň, modlitba?

– víte, že církev vyhlašovala klatbu a zbavovala tak panovníky, biskupy i kněze a univerzitní mistry a bakaláře jejich postavení a moci? (viz např. L.Rejchrt, Taková dlouhá cesta, str. 68, aj.)

– nad kým byla klatba vyhlášena v českých dějinách?

– má dnes strach některý národ ze svého souseda, nějaký kontinent z jiného kontinentu, světové náboženství z jiného světového náboženství?

– kde se dneska spoléhá na sílu slova? Kde je slovo zneužíváno? Kde se informace užívají zjednodušujícím způsobem? (bulvární tisk, televizní reklama, propagandisticky (stranicky) upravené zprávy, zamlčování negativních informací o církvích v církevním tisku (mají se zamlčovat negativní informace o církvích, aby se nekazila pověst církve? Nebo se kazí obraz církve právě tím, že křesťané nemají odvahu hovořit také o svých negativních stránkách minulosti i přítomnosti?)

– mají křesťané používat stejných způsobů, jako špatní novináři, špatní reklamní tvůrci, špatní televizní režiséři a dramaturgové? Existuje a existovala někdy dobrá reklama? (existovala a existuje)

– může něco důležitého o Bohu dosvědčit i ten, kdo se k němu výslovně nehlásí a nepatří ke křesťanským církvím?

– je zasvěcení země nějakému patronovi na stejné úrovni jako žehnání? Jak vnímají nevěřící zasvěcení země nějakému patronovi? Stejně jako posvěcení benzínové pumpy – jako špatnou a nevhodnou reklamu?

– má nějakou moc a sílu požehnání, které slyšíte na závěr bohoslužeb? (Nebo jsou to jen běžná slova, která farář říká automaticky tak jako amen na závěr kázání?) Má stejnou váhu jako např.

papežovo pravidelné žehnání urbi et orbi (městu a světu)? Záleží na tom, v jakém je náboženský funkcionář postavení, zda je kněz, synodní senior nebo papež? Má pak jeho požehnání větší váhu, protože zastává nějakou funkci? Je v tom rozdíl před Bohem, před lidmi?
– z čí strany se projevila nesnášenlivost vůči jiným náboženstvím, ze strany Izraele, o němž se říká, že jeho náboženství bylo vzorem nesnášenlivosti nebo ze strany jiných náboženství?

Odkaz na pracovní list
29 Balám a Balák
29 Balám a Balák - st
Odkaz na píseň
Buď vůle tvá, buď vůle tvoje všude tam
Bůh je záštita má (SV23)
Moc předivná (EZ697)
Temnou divnou mlhou bloudím sem a tam
S písní k němu pristoupíme (BTS2)
Ve jméno Krista doufáme
Hrad přepevný jest Pán Bůh náš
Cílová skupina
Školní
Mladší školní
Katechetické cykly
Pozvání na cestu Starý zákon 1
Biblický odkaz (kat)
Numeri 22,1–36
Numeri 23,11–13
Numeri 23,25–27
Numeri 24,10–19